

Jeugdonderzoek in Vlaanderen

Van Nuffel, K., Schillemans, L., Verschelden, G., Vettenburg, N. & De Bie, M. (2004). *Jeugdonderzoek in Vlaanderen*. Conference proceeding, paper voorgedragen op de SISWO dagen, Amsterdam, 22-23 april 2004.

UGent Vakgroep Sociale Agogiek
H. Dunantlaan 2
9000 Gent - België

Abstract

Het voorbije decennium hebben een aantal onderzoeksgroepen uit diverse disciplines en verbonden aan verschillende universiteiten, zich uitdrukkelijk geprofileerd als 'jeugdonderzoekers'. Deze tendens is te verklaren vanuit sociaal-culturele ontwikkelingen, die zullen worden geschetst in de bijdrage.

Ook in Vlaanderen werd recent een JeugdOnderzoeksPlatform (JOP) opgericht. Het JOP is een interdisciplinair samenwerkingsverband tussen 3 onderzoeksgroepen: de Onderzoeksgroep Tempus Omnia Revelat (VUB), de Vakgroep Sociale Agogiek (UGent) en de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie (K.U.Leuven). Het JOP inventariseert, ontsluit en analyseert jeugdonderzoek. Daarnaast initieert het JOP nieuw jeugdonderzoek, zoals de opzet van een jeugdmonitor.

In de paper wordt toegelicht hoe jeugdonderzoek gedefinieerd en benaderd kan worden. De bijdrage is gebaseerd op een analyse van een ruime inventaris van Nederlandstalig jeugdonderzoek. Uit deze analyse komen enkele opvallende thema's uit jeugdonderzoek naar voor, waaruit blijkt welke beelden van jeugd en jeugdbegeleiding actueel worden geconstrueerd.

Wat is jeugdonderzoek?

1. 'Jeugd'

Jeugdonderzoek doen veronderstelt vele voorafgaandelijke keuzes, te beginnen met de omschrijving van wat onder 'jeugd' verstaan wordt. Verschillende definities van jeugd zijn mogelijk. Er kan op verschillende gronden een afbakening worden gemaakt, bvb. op basis van leeftijd, leefwereld, ontwikkelingsstaat, verantwoordelijkheden of een combinatie van één van deze. Elk van deze principiële gronden moeten normatieve

invullingen krijgen indien ze worden gehanteerd. Op deze manier construeert men 'jeugdbeelden'.

Aan deze diverse invullingen zijn echter heel wat problemen verbonden.

- Ten eerste is er over normen zelden een maatschappelijke consensus. Normen zijn sterk contextgebonden en bijgevolg voortdurend in ontwikkeling (Allen, 1968; Wallace & Kovatcheva, 1998). Ondanks het feit dat jeugdbeelden universeel noch a-historisch zijn, worden ze vaak genormaliseerd (James & Prout, 1997).
- Ten tweede is het vrijwel onmogelijk een norm te vinden waarmee recht wordt gedaan aan de aanwezige diversiteit onder jeugdigen. Jeugdbeelden suggereren een relatief homogene groep jongeren terwijl in werkelijkheid jeugdigen onderling sterk verschillen naargelang hun belangstelling en aspiraties, naargelang de situatie waarin zij opgroeien, naargelang hun competenties en de ondersteuning die zij hierbij vinden, en dergelijke meer (Geldof & Van Assche, 1999).
- Ten derde zeggen jeugdbeelden meer over de maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van jeugdigen dan over jeugdigen zelf. Het dominante jeugdbeeld bepaalt de maatschappelijke positie van jeugdigen met overeenkomstige status- en rolverwachtingen wat sterk de individuele bewegingsruimte beïnvloedt. De manier waarop het pedagogisch handelen vorm krijgt, wordt immers grotendeels gestuurd door impliciete aannames over jeugdigen (Bruner, 1996; Vandenbroeck, 2002). Op deze manier beïnvloedt men subjecten (opvoeders, ouders, jeugdigen) die dit denkkader reproduceren (James & Prout, 1997). Jeugdbeelden zijn niet enkel gevolg van de sociale organisatie van een samenleving, maar hebben zelf ook organiserende kracht.

Een bewustwording van de kracht van jeugdbeelden, van de definiëring van 'jeugd' dringt zich op. Foucault (In; Vandenbroeck, 2002) spreekt over de nood aan deconstructie.

Leeftijdsafbakening

Veelal opteert men voor een afbakening op basis van het leeftijds criterium aangezien leeftijd verwijst naar het gegeven dat jonge mensen een andere ontwikkeling doormaken dan volwassenen of ouderen.

De medische wetenschappen en de ontwikkelingspsychologie definiëren jeugd als een transitie tussen het kind zijn en het volwassen zijn, verbonden met specifieke ontwikkelingsopgaven waaraan jeugdigen moeten voldoen (James & Prout, 1997; Verhellen, 2000; Vandenbroeck, 2002). In het onderzoek naar de kenmerken van deze transitiefase ligt de focus vaak op de ontwikkeling van een standaard van 'gemiddelde' ontwikkeling, aan de hand waarvan ontwikkelingsproblemen kunnen afgeleid worden en op basis waarvan kan ingegrepen worden.

Deze benadering is problematisch op diverse manieren. Op de eerste plaats worden jeugdigen in dit denken ietwat marginale schepsels die gesocialiseerd worden tot rijpe, rationele, competente, sociale en autonome individuen die de reproductie van de sociale orde waarborgen (James en Prout, 1997). Daarnaast worden bepaalde kenmerken gekoppeld aan het leeftijds criterium zonder voldoende rekening te houden met andere variabelen, die mogelijks doorslaggevend kunnen zijn, en/of de impact van het leeftijds criterium opheffen, zoals b.v. gender, culturele context, scholing en dergelijke

meer. Ten slotte zegt het leeftijds criterium weinig over de jeugd op zich, maar zeer veel over de sociale organisatie van een groep op basis van leeftijd (Allen, 1968; Meeus, 1994; Goris & Walgrave, 2002).

Het leeftijds criterium is aldus een belangrijk en tegelijk misleidend criterium.

2. Jeugdonderzoek

Naast een definitie van jeugd, veronderstelt jeugdonderzoek nog andere keuzes. Er moet bepaald worden vanuit welk perspectief men vertrekt, het object van onderzoek en de manier waarop jongeren betrokken worden in onderzoek.

2.1. Perspectief – probleemdefinitie

'Jeugd' kan vanuit diverse perspectieven worden bestudeerd. We plaatsen achtereenvolgens het zaakwaarnemerstandpunt tegenover het leefwereldperspectief en de benadering van 'jeugd als probleem' tegenover de benadering van 'jeugd als ideaal'.

Zaakwaarnemerstandpunt versus leefwereldperspectief

Eenzijds kan jeugd bekeken worden vanuit het perspectief van volwassenen, alias zaakwaarnemerstandpunt (waarbij nagegaan wordt welke beelden volwassenen van 'jeugd' hebben en op welke manier deze beelden het jeugdbeleid en het jeugdonderzoek beïnvloeden), anderzijds vanuit het perspectief van de 'jeugd' zelf, alias leefwereldperspectief (waarbij nagegaan wordt hoe jeugdigen denken en zich gedragen in diverse leefsferen). Beide perspectieven kunnen ook samenvallen of samengenomen worden. De bepaling van een probleemstelling is hiermee nauw verbonden.

Perspectief van volwassenen

Met een 'zaakwaarnemerstandpunt' wordt bedoeld dat beleids- en praktijkvragen het onderzoek sturen, eerder dan het streven naar een betere kennis over jeugdigen (Van der Poel, 1991). Dit standpunt brengt mee dat 'jeugdproblemen' opgedeeld worden in individuele kwesties, aansluitend bij de vigerende beleidskaders terzake. Probleemdefinities zoals het non-participatieprobleem in het jeugdwerk, brengen mee dat het onderzoek naar oplossingen deel wordt van het probleemdefiniëringsproces zelf. Onderzoek naar bijvoorbeeld non-participatie in het jeugdwerk bevestigt tegelijk het uitgangspunt dat participatie normaal gezien bij het jeugdige vrijetijdspatroon behoort; indien het onderzoek leidt tot bepaalde oplossingen kan het effect zijn dat jeugdigen die deze oplossingen afwijzen extra geproblematiseerd worden.

Perspectief van jeugdigen

Onderzoek naar de theorievorming over de beelden die jongeren zelf hebben van hun positie – het gaat hier om leefwereldonderzoek – levert gegevens op over de wijze waarop jongeren ingroeien in diverse leefsferen en sociale rollen, hoe zij dit ingroeiproces beleven, welke moeilijkheden en ondersteuning zij daarbij ondervinden en welke de relatie is tussen hun ervaringen, hun positie als jongere en de concrete maatschappelijke

context waarin zij opgroeien. De studie van jongeren vanuit het oogpunt van jongeren zelf houdt de betrachting in jongeren minder als object en meer als subject te zien. Deze benadering, waarin getracht wordt probleemdefinities samen met jongeren zelf te ontwikkelen is belangrijk bij het zoeken naar aspiraties en behoeften van jongeren en bij het peilen naar de verantwoordelijkheid die jongeren voor de realisatie ervan opnemen. Deze benadering getuigt tevens van een specifieke betrokkenheid op de definiëring van sociale problemen', waarbij uitgegaan wordt van een emanciperende opstelling: er wordt getracht een stem te geven aan 'afwezige' doelgroepen – m.n. jongeren - of benaderingswijzen – m.n. de betekenisverlening van jongeren - in jeugdonderzoek en jeugdbeleid.

'Leefwereldonderzoek' houdt aldus een engagement in naar jongeren toe om hen te erkennen in hun handelingscompetentie. Deze emanciperende en pro-actieve opstelling is ook in het Jeugdbeleidsplan van de Vlaamse Regering herhaaldelijk uitdrukkelijk te beluisteren: er wordt gesproken over een 'positief en emanciperend' jeugdbeleid en men heeft het over jeugdonderzoek waarbij uitgegaan wordt van een positieve en emanciperende beleidsbenadering.

'jeugd als probleem' versus 'jeugd als ideaal'

Een andere vaststelling is dat probleemdefinities in het jeugdonderzoek bewegen tussen twee uitersten, gaande van de 'jeugd als probleem' tot en met 'jeugd als ideaal' (Frith, 1984).

'Jeugd als ideaal' verwijst naar jeugdigen uit bevoorrechte milieus, zijnde de hooggeschoolde burgerlijke jeugd die invulling kunnen geven aan de maatschappelijke verwachtingen van individuele ontplooiing, zelfstandigheid en culturele autonomie. Wanneer men vertrekt vanuit het concept 'jeugd als probleem' gaat men zich voornamelijk focussen op allochtone, werkende en/of kansarme jongeren die zowel structureel als cultureel gemarginaliseerd worden. Deze uitersten worden gedragen door verschillende segmenten van de jeugd en ook de pedagogische praktijken ten aanzien van jeugdigen organiseren zich rond deze uitersten.

Omggaan met constructies

Vele jeugdonderzoekers signaleren dat 'jeugdonderzoek' een inherent paradoxale opgave is, waarvan de uitkomst vaak meer zegt over de beelden van volwassenen over jeugdigen, dan over jeugdigen zelf (Matthijssen, Meeus & van Wel, 1986; Abma, 1993, Janssen, 1994, Van den Bergh, 1998). Jeugdonderzoek draagt bij tot de deconstructie, constructie en reconstructie van 'jeugd' en jeugdbeelden.

Door specialisering van de sociale wetenschappen raakte het jeugdonderzoek versplinterd, waarbij elke deeldiscipline vanuit eigen jeugdbeelden vertrekt (Abma, 1986). Door deze invalshoeken opnieuw met elkaar te confronteren, kan men zich bewust worden van de eigen impliciete aannamen en denkbeelden over jeugdigen. Dit is belangrijk voor het afleveren van betrouwbaar en valide onderzoek. De zoektocht naar sociale constructies van jeugdbeelden vereist reflexiviteit, steeds terugblikken naar de uitgangspunten van onderzoek en ze steeds opnieuw bevragen vanuit actuele maatschappelijke veranderingen.

Vanuit deze argumenten wijzen verschillende auteurs op het belang van een multi- of interdisciplinaire benadering (Van den Bergh, 1998; te Poel & de Bois-Reymond, 1999). Er werd in beperkte mate inspanningen gedaan om de scheidingslijnen tussen de verschillende deeldisciplines en paradigma's te confronteren met elkaar (bvb. onderzoek Jongeren Gemeten en Geteld, De Witte, Hooge & Walgrave: 2000). Eén overkoepelend referentiekader of paradigma voor jeugdonderzoek is echter geen betrachting: er bestaat eensgezindheid over dat dit een onhaalbare én onwenselijke zaak zou zijn.

Ten slotte is ook een historische benadering van jeugdonderzoek geplaatst. Theorievorming moet in zijn historische context worden geplaatst en bekeken worden in het licht van de verschuivende betekenis van 'jong zijn' in een samenleving.

2.2. Object van onderzoek

Gaat jeugdonderzoek over alle aspecten die te maken hebben met een bepaalde leeftijdscategorie? Over activiteiten van jeugdigen? Over de situaties waarin jeugdigen zich bevinden? Over ervaringen en ideeën van jeugdigen? Over ervaringen met en ideeën over jeugdigen? Over beleid t.a.v. jeugd? Over maatschappelijke voorzieningen t.a.v. jeugd?

2.3. Positie van jeugdigen in onderzoek

Jongeren kunnen fungeren als object en/of subject in jeugdonderzoek. Bij een participatief jeugdonderzoeksopzet (De Winter, 2000) werken jeugdigen mee de probleemstelling en het onderzoeksinstrument uit en komen jeugdigen en volwassenen samen voor de interpretatie van de resultaten. Jeugdigen behouden hierbij de vrijheid al dan niet mee te werken aan het onderzoek en de mogelijkheid om iets niet prijs te geven. Bovendien geldt een begrenzing tot thema's die door jeugdigen aangereikt worden als relevant om in een onderzoekscontext te bekijken.

Sociaal culturele ontwikkelingen die de aandacht voor jeugd in onderzoek mede verklaren

'Jeugd' is een sociale organisatie / constructie van een leeftijdsperiode. Deze constructie bestaat erin dat er maatschappelijke posities aan groeperingen toebedeeld worden die als gemeenschappelijk kenmerk een bepaald leeftijdscriterium hebben. De toegewezen maatschappelijke positie aan jeugdigen houdt bepaalde rollen en verwachtingen in en bepaalt de handelingsruimte waarover men beschikt binnen een sociale setting.

De jeugdstatus is geïnstitutionaliseerd door de manier waarop opvoeding van jongeren georganiseerd wordt. Zo wordt autonomie / participatiemogelijkheden beperkt tot aan jongeren toebedeelde ruimtes, zijnde sociaal culturele en consumptie aangelegenheden.

Deze verkregen autonomie wordt evenwel gekoppeld aan hoge verwachtingen die sterk toekomstgericht zijn. Vanuit de emancipatiegedachte en het vooruitgangdenken schetst men de weg die jeugdigen moeten doorlopen; van afhankelijkheid over verzet naar zelfstandigheid en bevrijding (Elchardus; 1993). Jeugd wordt niet langer beschouwd als een experimenteerperiode los van de maatschappelijke context, maar als een autonome overgangsfase (transitie) waarin jeugdigen actief (moeten) bijdragen tot het verwerven van sociaal-cultureel kapitaal. We spreken van de jeugdperiode als biografische fase waarin men zijn eigen levensplan moet uitdokteren, zelfstandig tot oplossingen moet komen, welberekende keuzes moet maken (zeker wat betreft studie- en beroepskeuze) en aanwezige mogelijkheden zo goed mogelijk moet benutten (cfr. jeugd als cultureel moratorium). Bepaalde keuzes worden in specifieke contexten niet gewaardeerd en zelfs gesanctioneerd.

Dit standaardbeeld van de jeugd lijkt dan ook voornamelijk op te gaan voor jeugdigen uit bevoorrechte milieus, zijnde de hooggeschoolde burgerlijke jeugd. Zij geven vorm aan 'de ideale jeugd'. Jeugdigen die geen invulling kunnen geven aan deze verwachtingen van individuele ontplooiing, zelfstandigheid en culturele autonomie, voornamelijk allochtone, werkende en kansarme jongeren, worden zowel structureel als cultureel gemarginaliseerd. Structureel in die zin dat men geen gelijke toegang heeft tot de maatschappelijke hulpbronnen. Cultureel omdat men het jong-zijn niet ten volle kan beleven. Zij geven vorm aan het beeld van 'de jeugd als probleem'. We kunnen dan ook vraagtekens plaatsen bij de (culturele) autonomienotie.

Daarnaast is de tolerantie dermate gedaald dat deze jeugdigen en hun opvoeders mede geculpabiliseerd worden. Van gezinnen wordt immers verwacht dat zij een aantal verantwoordelijkheden overnemen van de staat (cfr. controle op de leerplicht). Gezien de beperkte draagkracht van bepaalde gezinnen, worden ongelijkheden bestendigd.

Het maatschappelijk aanbod heeft een taak ten aanzien van de socialisatie gezien zij fungeert als doorgangsgebied tussen individu en samenleving (Vandenbroeck, 1999). Vanuit de sociale pedagogiek pleit men voor een opvoeding van jeugdigen tot individu zonder individualistisch te worden (cfr. Autonome kind). Dit houdt tevens een pleidooi in voor structurele tussenkomsten in de socialisatie van jeugdigen zodat ze inzicht krijgen in hun maatschappelijke positie en op kritische deelname aan de maatschappelijke ontwikkelingen. Opvoeders moeten ondersteund worden om de context en maatschappelijke ontwikkelingen, jeugdbeelden, verwachtingen ten aanzien van jeugd, te begrijpen.

Stand van zaken Vlaanderen

3. Wie verzamelt kennis over jeugdigen?

Er wordt heel wat kennis verzameld over kinderen en jongeren in Vlaanderen. Het betreft zowel wetenschappelijk onderzoek, beleidsgericht onderzoek als kennis die uit de praktijk verzameld wordt.

Wetenschap

Wetenschappelijk onderzoek vindt voornamelijk plaats in universiteiten, hogescholen, centra die autonoom gegroeid zijn uit universiteiten (bvb. Vormingscentrum voor de Begeleiding van het Jonge Kind) en samenwerkingsverbanden tussen universitaire onderzoeksgroepen (bvb. Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Centrum voor de Rechten van het Kind, etc.). Daarnaast vermelden we de vzw Kind & Samenleving die onderzoek doet naar de maatschappelijke positie van kinderen tussen 3 en 12 jaar en de Koning Boudewijnstichting die onder andere onderzoek stimuleert naar de levensomstandigheden van jeugdigen. Tenslotte verrichten private ondernemingen (bvb. banken, VTM) regelmatig marktonderzoek met betrekking tot jongeren (bvb. zakgeld, tijdbesteding, koopkracht, etc.) vanuit commerciële belangen.

Beleid

Verschillende overheidsniveaus verrichten onderzoek in functie van het eigen beleid. Op Vlaams niveau neemt de Afdeling Jeugd en Sport deze taak op. Op regelmatige basis publiceren zij onderzoeksoproepen waarop universiteiten, hogescholen en soms ook jeugdwerkinitiatieven kunnen intekenen. Daarnaast kunnen ook gemeentelijke en provinciale overheden aanzetten geven tot jeugdonderzoek. In het kader van de opmaak van hun jeugdwerkbeleidsplan zijn de gemeentelijke overheden bij decreet verplicht om cijfermateriaal over de positie van de jeugd te verzamelen.

Vervolgens beschikken we over ambtelijke statistieken (Administratie Planning en Statistiek, Kind&Gezin, cijferboek gemeentelijk jeugdwerk, VRIND...) die onder andere over cijfergegevens beschikken van jeugdigen in Vlaanderen.

Ten slotte vermelden we het kinderrechtencommissariaat en het Centrum voor Bevolkings- en gezinsstudie (CBGS) die beide de leefwereld/leefsituatie van kinderen en jongeren als onderzoeksobject hebben.

Praktijk

Er is ook heel wat kennis over jeugd aanwezig in het werkveld zelf, zowel op Vlaams als op lokaal niveau. Diverse organisaties uit de jeugdsector verzamelen kennis over jeugd al dan niet via de eigen werking, in functie van hun eigen jeugdbeleid. Op Vlaams niveau gaat het bvb. over de landelijke jeugdwerkorganisaties, Delta, Algemene Dienst voor Jeugdtoerisme, Kinder- en Jongerentelefoon, In Petto, Uit de marge, Vlaamse Jeugdraad, Steunpunt Jeugd, etc. Op lokaal niveau gaat het bvb. over de gemeentelijke jeugddiensten, JAC's, Kinderrechtswinkels, Centra voor Leerlingenbegeleiding, etc.

Ook organisaties die behoren tot andere sectoren dan de jeugdsector verzamelen kennis over jeugd in functie van of via de eigen werking, bvb. de Vlaamse Radio- en Televisieomroep, de NMBS en De Lijn (transport), VDAB (werk), woonwinkels (wonen), etc.

4. Wat wordt bestudeerd?

Opmerkelijk gedrag

Een vaststelling is dat deze probleemstellingen in het jeugdonderzoek vaak verbonden zijn met opmerkelijk jeugdgedrag, en dat vooral het 'kleurrijke' en 'mediagenieke' van jeugdige subculturen en/of het 'opmerkelijke' van jeugdige voorkeuren en gedragingen ook in het jeugdonderzoek uitvergroot naar voor gebracht worden (Elchardus, 1999). Deze uitvergroting van het opmerkelijke in de jeugd neemt de aandacht weg van de 'zwijgende meerderheid' – of m.a.w. het merendeel van de jeugdigen – en van de vaststelling dat dit opmerkelijk jeugdgedrag, ook door jeugdigen zelf, vaak als tijdelijk gedrag beleefd wordt – zoals ook volwassenen b.v. 'kinderachtig' kunnen doen, of de puber kunnen uithangen.

Thema's

De onderzochte thema's met betrekking tot jeugdigen volgen vaak het vigerende beeld over jeugdigen. De voornaamste activiteiten (leren, spelen, zich verplaatsen, werken, etc.), leefsferen (gezin, buurt, school, kinderopvang, vrije tijd, etc.) en leefcondities (cultuur, media, sociale relaties, welvaart, etc.) van kinderen en jongeren kwamen aan bod in onderzoek binnen de sociale wetenschappen (kinder- en adolescentiepsychologie, jeugdsociologie, sociale pedagogiek, historische pedagogiek, jeugdcriminologie, etc.).

Opvallend is dat thema's die te maken hebben met de zogenaamde 'harde' sectoren, bvb. economie, minder aan bod komen. De vaststelling dat jeugdonderzoek voornamelijk vanuit sociale wetenschappen wordt opgezet en minder vanuit de exacte wetenschappen hangt hiermee samen. Daarnaast gaat veel aandacht naar problemen die met jongeren kunnen worden geassocieerd (drugs, fuifproblematiek, jeugdcriminaliteit, etc.). Ten slotte zijn er enkele overkoepelende terugkerende thema's, zoals participatie, integratie, preventie, emancipatie, autonomie, diversiteit, rechtspositie, etc.

De onderzoeksthema's zijn soms trendgebonden en worden niet altijd systematisch gekozen. In periodes van hoge jeugdwerkloosheid bijvoorbeeld vertrekt jeugdonderzoek vaak, al dan niet expliciet, vanuit het beeld van de economische jeugd (Van Ewijk, 1994). Ook Abma toonde aan dat veel onderzoek een ad hoc karakter draagt en zich door de actualiteit laat leiden. Dit maakt dat stereotype onderwerpen als familie en school vaak de bovenhand nemen, terwijl er volgens James en Prout (1997) een grote behoefte aan onderzoek over bijvoorbeeld jeugdigen en arbeid, politiek, gezondheid, voeding enzovoort.

Hoewel enerzijds de vraag om meer lijn te brengen in het Vlaamse jeugdonderzoek steeds nadrukkelijker wordt gesteld, wordt anderzijds deze flexibiliteit overwegend positief gewaardeerd omdat ze een veelheid en diversiteit aan thema's genereert.

5. Hoe verzamelt men kennis?

Kennis over jeugd wordt verzameld op diverse manieren afhankelijk van de discipline, het referentiekader, de thematiek, de methodiek en de doelstellingen.

Discipline

Er wordt vanuit heel wat verschillende invalshoeken naar jeugd gekeken, voornamelijk vanuit de sociale wetenschappen (kinder- en adolescentiepsychologie, jeugdsociologie, sociale pedagogiek, historische pedagogiek, jeugdcriminologie, etc.), maar ook in mindere mate vanuit andere disciplines zoals rechten, economie, geschiedenis, etc.

Benadering

Zoals eerder vermeld kan 'jeugd' vanuit minstens twee perspectieven worden bestudeerd: enerzijds vanuit het perspectief van volwassenen (waarbij nagegaan wordt welke beelden volwassenen van 'jeugd' hebben en op welke manier deze beelden het jeugdbeleid en het jeugdonderzoek beïnvloeden), anderzijds vanuit het perspectief van de 'jeugd' zelf (waarbij nagegaan wordt hoe jeugdigen denken en zich gedragen in diverse leefsfere(n)). Beide perspectieven kunnen ook samenvallen of samengenomen worden. In praktijk kan echter worden vastgesteld dat er nog minder systematisch onderzoek beschikbaar is over de visie, verwachtingen, meningen, etc. van jeugdigen dan dat er onderzoek vanuit een volwassenenperspectief gebeurt.

De beelden van volwassenen bepalen vaak de manier waarop de beelden van jongeren zelf worden bestudeerd, of m.a.w. jeugdstudies zijn vaak 'volwassenenstudies'. Jeugdonderzoek wordt bovendien vaak opgezet vanuit het perspectief en de probleemdefinities van o.m. jeugdbegeleiders, jeugdwerkers en politici. Jeugdonderzoek wordt aldus ingegeven door een maatschappelijk betrokken en 'beleidsgerichte' vraag, bvb. een vraag naar preventie, een vraag naar maatschappelijke integratie van jongeren in de samenleving, ...

Methodiek

Bovenstaande twee benaderingswijzen in jeugdonderzoek verwijzen naar de organisatie van kwantitatieve bevragingen bij representatieve steekproeven van jongeren over hun leefwereld (cf. jeugdonderzoek vanuit het perspectief van 'volwassenen') enerzijds en het opzetten van interpretatieve – en mogelijks participatieve – onderzoeksbenaderingen, waarbij expliciet aandacht besteed wordt aan het perspectief en de betekenisverlening van jongeren zelf (cf. jeugdonderzoek vanuit het perspectief van 'jongeren') anderzijds. Beide benaderingen zijn in het Vlaamse jeugdonderzoek terug te vinden. Dominant is onderzoek naar jeugdigen door volwassenen, evenals onderzoek naar specifieke situaties, vaak op basis van representatieve steekproeven. Het participatief onderzoek met jeugdigen als onderzoekssubject betreft onderzoek dat aansluit bij de leefwereld en de perspectieven van kinderen en jongeren door hen te betrekken in verschillende onderzoeksfasen (in de opzet, uitvoering (peer-research), verwerking of de interpretatie van onderzoeksgegevens). Eerste exploraties van de mogelijkheden van dit soort onderzoek stelden reeds enkele kanttekeningen. Ook in participatief onderzoek varieert de betrokkenheid van jeugdigen sterk (Verschelden, 2002). Daarnaast is de ontwikkeling van valide participatieve onderzoeksmethoden nog niet erg ver gevorderd is. Bovendien

is het vaak de bedoeling om via de inbreng van jeugdigen het jeugdbeleid te beïnvloeden, waardoor het risico om vanuit een 'zaakwaarnemersstandpunt' te werken uitvergroot op de voorgrond treedt. Deze uitvergroting heeft te maken met het feit dat men dan opereert vanuit het 'belang' en/of de 'rechten' van jeugdigen, en dat weliswaar 'jeugd vriendelijke' methodes gebruikt worden, doch zonder dat deze garanties inhouden op een codering van de machtsrelaties die ook in onderzoek aanwezig zijn. In dit licht wordt opnieuw de vraag uitvergroot wie onder 'jeugdigen' verstaan worden : participatieve onderzoeksopzetten houden immers een risico in dat hetzij vooral 'welbespraakte', autochtone, kansrijke ... jeugdigen zich door het onderzoek aangesproken weten, hetzij vooral uitgewerkt wordt wanneer het gaat om 'risicojeugdigen' of 'moeilijk bereikbare jeugdigen', en waarbij het onderzoek dan tegelijk een interventiestrategie wordt ten aanzien van deze jeugdigen.

Vermeldenswaardig is een gamma creatieve methodieken die doelen op kennisverzameling over jeugd, bvb. tekeningen, spelen, gespreksmethodieken, babbelformen, vragenlijsten, etc. Deze worden niet in het minst in de jeugdwerksector zelf ontwikkeld, waar men door het nauwe contact met de doelgroep vaak kort op de bal kan spelen bvb. inzake nieuwe trends.

6. Heeft er iemand zicht op het geheel?

Coördinatie

Op nationaal vlak wordt onderzoek (niet enkel m.b.t. jeugd) gecoördineerd door het Federale Wetenschapsbeleid. Op Vlaams overheidsniveau worden twaalf Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek erkend bestaande uit één of meer onderzoeksgroepen uit één of meer universitaire instellingen. Zij bieden gedurende een langere periode wetenschappelijke ondersteuning aan de Vlaamse overheid en andere relevante actoren. Met de oprichting van de steunpunten verzekert de Vlaamse overheid zich van een grotere stabiliteit in het beleidsondersteunend onderzoek en, hiermee gepaard gaand, van de gestadige opbouw van een kritische kennismassa omtrent een aantal prioritaire beleidsthema's. Steunpunten die soms activiteiten met betrekking tot jeugd ontwikkelen zijn Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Steunpunt Loopbanen en Steunpunt Sport, Beweging en Gezondheid.

Communicatie

De communicatie over jeugd(onderzoek) tussen onderzoekers, beleidsmakers, praktijkwerkers en/of jeugdigen verloopt voornamelijk via studiedagen en debatten (georganiseerd door verschillende actoren), websites en publicaties in tijdschriften die voornamelijk de Vlaamse jeugd- en welzijnssector bereiken (Krax, Welwijs, etc.). Naast bovenstaande informatiekanaal vindt overleg plaats in de stuurgroepen van specifieke onderzoeksprojecten of werkgroepen. De expertise of ervaringsdeskundigheid m.b.t. het omgaan met jeugdigen die praktijkwerkers vaak hebben, wordt echter niet systematisch aangesproken.

Daarnaast is er de Vlaamse Jeugdraad en het Steunpunt Jeugd. Het Steunpunt Jeugd wil een kenniscentrum zijn over en voor alle jeugd, jeugdwerkers en (jeugd)beleid. Die kennis wil het Steunpunt Jeugd actief vertalen naar deze drie doelgroepen. De Vlaamse

Jeugdraad tracht als erkend adviesorgaan van de Vlaamse Gemeenschap de stem en de mening van jeugdigen en jeugdorganisaties te horen en te laten wegen op het beleid, o.m. via adviezen.

Systematische dataverzameling

Er bestond totnogtoe geen structuur die al het verrichte jeugdonderzoek tracht te verzamelen. Er zijn uiteraard databanken en bibliotheken die één en ander op een rijtje zetten en er zijn ook de Steunpunten voor Beleidsrelevant onderzoek erkend door de Vlaamse Regering, maar het geheel aan onderzoek met betrekking tot jeugd is niet gemakkelijk terug te vinden. Er zijn wel toevallige netwerken tussen onderzoeksgroepen en organisaties die met jeugd bezig zijn.

Hierdoor wordt het Vlaamse jeugdonderzoek gekenmerkt door een grote veelheid en diversiteit, een multidisciplinair karakter en een relatief grote vrijheid: er gebeurt vrij veel onderzoek m.b.t. jeugd, vanuit diverse instituten en disciplines, met uiteenlopende methodes, gefinancierd door verschillende opdrachtgevers die vaak de belangen van jeugdigen t.a.v. andere maatschappelijke belangen weten af te wegen.

Jeugdonderzoek in Vlaanderen krijgt echter maar weinig systematische aandacht. Dat gebrek aan systematische aandacht leidt tot versnippering en niemand heeft overzicht op het geheel. Heel wat onderzoeksrapporten liggen verspreid over tal van kleine databanken voor eigen gebruik. De resultaten zijn niet vergelijkbaar. Er zijn overlappingen en leemtes. Onderzoeksresultaten zijn vaak weinig bruikbaar en toegankelijk zijn voor beleidsmakers, praktijkwerkers en andere onderzoekers, en omgekeerd wordt het potentieel aan ervaringskennis van praktijkwerkers in jeugdorganisaties te weinig aangesproken.

Het jeugdbeleidsplan van de Vlaamse regering (2002) vermeldt dit probleem als volgt "één van de voornaamste pijnpunten in Vlaanderen is het gebrek aan voldoende jeugdonderzoek en het gebrek aan afstemming tussen de verschillende onderzoeksprojecten die lopen. Ook met de communicatie over de onderzoeksresultaten schort er iets."

De meest recente overzichten en analyses van bestaand onderzoek zijn het syntheserapport van Prof. De Bie in opdracht van de Koning Boudewijnstichting (Bouverne-De Bie, M. (1993). De sociaal-culturele situatie van jongeren vandaag. Een synthese van recent jeugdonderzoek. Brussel: Koning Boudewijnstichting (+ herwerkte versie '96 in Allegaert P. (red). Als een lekker taartje. Jongeren in het interesseveld. Acco, Leuven.)) en 'Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en Geteld.' Van De Witte, Hooge en Walgrave (De Witte, H., Hooge, J. & Walgrave, L. (2000) (Red.) Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld. 12- tot 18-jarigen over hun leefwereld en toekomst. Leuven: Universitaire Pers.)

Er is nood aan een recent overzicht van bestaand jeugdonderzoek.

Netwerken

In het verleden werden in Vlaanderen pogingen ondernomen om netwerken te institutionaliseren. We verwijzen hierbij o.m. naar het vroegere interuniversitair 'Studiecentrum voor Jeugdwerk' en het interuniversitair jeugdonderzoek "Van onderzoek

naar jeugdbeleid" (Stuurgroep Jeugdonderzoek (1977). *Van onderzoek naar jeugdbeleid*. Leuven: Acco). Daarnaast hebben individuele onderzoeksgroepen vaak een traditie van netwerking in binnen- en buitenland opgebouwd. Ten slotte is er de databank IWETO, dat staat voor Inventaris Wetenschappelijk en Technologisch Onderzoek Vlaanderen. Het is een geautomatiseerd en permanent toegankelijk systeem van data betreffende het lopend onderzoek aan de Vlaamse universiteiten. In één van de deeldatabanken, namelijk 'Maatschappelijke structuren en relaties' kan het bestaande universitair jeugdonderzoek worden teruggevonden, maar 'jeugd' is geen afzonderlijke rubriek.

Jeugdonderzoeksplatform

Het Jeugdonderzoeksplatform (JOP) ontwikkelt initiatieven om aandacht voor jeugdonderzoek systematisch te voorzien. Het JOP werd opgericht op 1 april 2003 op initiatief van de minister van Jeugd Van Grembergen. Het JOP werkt momenteel met medewerkers van 3 onderzoeksgroepen die een traditie in jeugdonderzoek hebben: de onderzoeksgroep TOR van de vakgroep sociologie VUB, de Vakgroep Sociale Agogiek van de UGent en de OnderzoeksGroep JeugdCriminologie (OGJC) van de K.U.Leuven. Op dit moment is de JOP-equipe als volgt samengesteld:

- TOR (VUB): Frank Stevens (onderzoeker), Marc Elchardus (Promotor)
- Vakgroep Sociale Agogiek: Leen Schillemans en Karen Van Nuffel (onderzoekers), Maria De Bie en Nicole Vettenburg (Promotoren)
- OGJC (K.U.Leuven): Kobie Ceustermans en Dieter Burssens (vanaf 1/3/04) (onderzoekers), Lode Walgrave (Promotor).
- Coördinator JOP: Prof. Dr. Vettenburg Nicole, vakgroep sociale agogiek, UGent, H. Dunantlaan 2, 9000 Gent, tel. 09/264.64.02, e-mail: Nicole.Vettenburg@UGent.be

Taken

Concreet neemt het JOP de volgende taken op: inventariseren van jeugdonderzoek, synthetiseren en analyseren van jeugdonderzoek, opzetten van nieuw onderzoek en uitbouwen van een platformfunctie. Deze taken worden toegelicht in wat volgt.

Inventariseren van jeugdonderzoek

Het JOP inventariseert in eerste instantie jeugdonderzoek. Er wordt gestart met recent Nederlandstalig onderzoek (2000-2004), wat gaandeweg zal uitgebreid worden naar Frans- en Engelstalig onderzoek en naar onderzoek van vóór 2000. De inventarisatie wordt erg ruim opgevat. Alle onderzoek dat op één of andere manier betrekking heeft

met jeugd wordt opgenomen, vanuit verschillende disciplines (sociologie, pedagogie, criminologie, psychologie, economie, recht, etc.) en m.b.t. zoveel mogelijk thema's en levensdomeinen (gezin, onderwijs, vrije tijd, werk, wonen, kinderopvang, etc.). Het kan zowel gaan om onderzoeksrapporten, tijdschriftartikels, boeken, etc. In eerste instantie richten we ons op louter wetenschappelijk materiaal. Niet dat we beleidsdocumenten, werkingsverslagen en andere praktijkkennis (b.v. uit vakbladen) niet relevant achten, integendeel. Deze kennis over jeugd is echter veel moeilijker in beeld te brengen, zeker voor een buitenstaander. Als wetenschappelijk platform wordt voor de keuze van het materiaal dan ook gestart bij het eigen vak, nl. wetenschappelijk jeugdonderzoek.

We gaan zelf op zoek naar dit materiaal via websites, bibliotheken, etc., maar we weten dat er ook heel wat onuitgegeven onderzoeksrapporten ten velde blijven liggen. Om ook dat materiaal te kunnen inventariseren, zetten we een grootschalige rondvraag op. Heel wat onderzoekers uit verschillende disciplines kregen een brief toegestuurd waarin hen gevraagd wordt materiaal te bezorgen dat voldoet aan de criteria uit het referentiekader van het JOP.

Voor de keuze van het materiaal richten we ons dus in de eerste plaats tot onderzoekers. Dit is niet het geval wat de ontsluiting van het materiaal betreft. De bedoeling is dat het geïnventariseerde materiaal niet enkel wordt ontsloten voor andere onderzoekers, maar ook door beleids- en praktijkactoren wordt gebruikt. Concreet wordt elk onderzoek op een fiche weergegeven. Een fiche vermeldt basisgegevens over een bepaald onderzoek, zoals de referentie, onderzoeksvragen en hypothesen, onderzoeksmethoden, thema's en trefwoorden, alsook een samenvatting. Een fiche vervangt dus geenszins het rapport, boek of artikel waarover het gaat, maar geeft wel een goed beeld van de essentie van het onderzoek. Op basis van de fiches kunnen de gebruikers uitmaken welke onderzoeken er eventueel interessant zijn om te raadplegen vanuit de eigen vragen. Deze fiches zullen binnenkort (juni 2004) via een toegankelijke website kunnen geraadpleegd worden¹.

Naast de inventarisatie van jeugdonderzoeksrapporten, -artikels en boeken worden ook lijsten bijgehouden met interessante tijdschriften en websites.

Analyseren en synthetiseren van jeugdonderzoek

In tweede instantie analyseert en synthetiseert het JOP het geïnventariseerde jeugdonderzoek.

Het JOP zoekt een antwoord op vragen als: hoe kijkt men naar kinderen en jongeren? Welke situaties brengt men in beeld? Op welke vragen zoekt men een antwoord? Op welke manier verzamelt men kennis over kinderen en jongeren? En belangrijk: wat is eigenlijk de kennis over kinderen en jongeren?

De resultaten van deze analyse en synthese worden gerapporteerd en we plannen regelmatig zulke rapporteringen over jeugdonderzoek.

Een eerste rapportering van deze analyse- en syntheseopdracht wordt voorgesteld op een studiedag eind 2004. In 2005 zullen de resultaten van een analyse vanuit de invalshoek 'diversiteit en uitsluiting' worden gepubliceerd.

De bedoeling van de rapportages over jeugd is na te gaan wat het betekent jong te zijn in onze huidige samenleving, hoe jong zijn door verschillende kinderen en jongeren

¹ De website is momenteel in constructie. Meer concrete gegevens hierover worden opgenomen in het volgend Welwijsnummer.

ervaren wordt en hoe de betekenis van jong zijn in de samenleving verschuift. Als deze analyse regelmatig gebeurt, wordt het duidelijk waar zich eventueel tekorten bevinden, bijvoorbeeld of er thema's of benaderingen zijn die nooit aan bod komen. Ook wordt zichtbaar waar elke onderzoeksploeg mee bezig is, waardoor contacten en samenwerking tussen ieder die zich voor jeugdonderzoek interesseert meer gericht kunnen worden gezocht. We hopen dat de synthese ook de theorievorming binnen het jeugdonderzoek stimuleert en dat het een inspiratiebron vormt voor andere onderzoekers, jeugdbeleidsmakers en praktijkwerkers.

Uitvoeren van (nieuw) onderzoek

In een latere fase plant het JOP ook nieuw onderzoek en analyses op bestaande databanken. Ten eerste leidt de analyse van jeugdonderzoek wellicht tot nieuwe vragen die een antwoord behoeven. Als bijvoorbeeld doorheen verschillende onderzoeksresultaten een bepaalde maatschappelijke trend duidelijk wordt, kan nieuw onderzoek worden opgezet om een verklaring voor die trend te proberen vinden.

Ten tweede is ook verder uitdieping -secundaire analyse- van bestaande databanken mogelijk. Heel wat databanken werden geanalyseerd vanuit een beperkt aantal onderzoeksvragen, terwijl deze heel wat meer informatie bevatten. Om die gegevens niet verloren te laten gaan, is er verdere analyse en reflectie nodig.

Ten derde ontwikkelt het JOP een monitor. Dat is een onderzoek waarmee de leefwereld, levensomstandigheden en activiteiten van kinderen en jongeren periodiek in beeld gebracht worden. Bij de opzet van de monitor gaan we interdisciplinair te werk en trachten we ondermeer aan te sluiten bij vragen die uit het verzamelde jeugdonderzoek voortkomen. Belangrijk aandachtspunt hierbij is dat de monitor feiten moet blootleggen die voor kinderen en jongeren werkelijk van belang zijn en niet alleen de bezorgdheden van volwassenen ten aanzien van kinderen en jongeren.

Uitbouwen van de platformfunctie

Tijdens deze verschillende activiteiten bouwt het JOP haar platformfunctie uit. Dit wil zeggen dat er een forum gecreëerd wordt waarin communicatie over jeugdonderzoek plaatsvindt met iedereen die hier op één of andere manier mee bezig is. De bedoeling is in eerste instantie het toegankelijk maken van jeugdonderzoek, zowel voor onderzoekers, als voor beleidsmakers en praktijkwerkers. In tweede instantie is communicatie ook in de andere richting mogelijk, zodat vragen die leven bij beleidswerkers en praktijkwerkers ook het JOP en andere jeugdonderzoekers bereiken.

Het forum krijgt vorm via verschillende kanalen: via de website, de publicaties en de studiedagen. Een eerste contact vond plaats op de workshop van 16 december, waar de partners binnen het JOP en de eerste verkennende zoektocht naar een referentiekader werd voorgesteld. Om de platformfunctie mee vorm te geven, wordt een reflectiegroep samengesteld. De reflectiegroep is een vaste groep mensen die vertrouwd zijn met jeugdthematieken die minder aansluiten bij het werk van de JOP-leden. De reflectiegroep zal voornamelijk worden ingeschakeld om de geplande jeugdmonitor mee vorm te geven. Momenteel is er alvast een uitgebreid adressenbestand opgemaakt van jeugdonderzoekers en relevante beleids- en praktijkactoren.

Literatuurlijst

- Abma, R. (1986). Cultuur en tegencultuur in het Nederlands jeugdonderzoek. Een historisch overzicht. In M. Matthijssen, W. Meeus & F. Van Wel (Red.) *Beelden van jeugd*. (pp. 209-229). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Abma, R. (1993). Jeugdonderzoek in Nederland. In A.J. Dieleman, F.J. Van der Linden & A.C. Perreijn (red.) *Jeugd in meervoud. Theorieën, modellen en onderzoek van leefwerelden van jongeren* (85-101). Utrecht: De Tijdstroom.
- Allegaert, P. (Red.) (1996). *Als een lekker taartje. Jongeren in het interesseveld*. Leuven: Acco.
- Allen, S. (1968). Some theoretical problems in the study of youth. *The Sociological Review*, 16, (3), 322-323.
- Bruner, J.S. (1996). *The culture of education*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bouverne- De Bie, M. (1993). De sociaal-culturele situatie van jongeren vandaag. Een synthese van recent jeugdonderzoek. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- De Witte, H., Hooge, J. & Walgrave, L. (Eds.) (2000). *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld. 12- tot 18-jarigen over hun leefwereld en toekomst*. Leuven: Universitaire Pers.
- De Winter, M. (2000). *Beter maatschappelijk opvoeden. Hoofdpijnen van een eigentijdse participatie-pedagogiek*. Assen: Van Gorcum.
- Elchardus, M. (1993). Cultuurstrijd rond het burgerschap. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 84 (11), 895-912.
- Elchardus, M. (1999). Zonder maskers. Een actueel portret van jongeren en hun leraren. Gent: Globe.
- Frith, S. (1984). *The sociology of youth*. Ormirk: Causeway Press.
- Geldof, D. & Van Assche, V. (1999). J-on-g-elijk? Jongeren en sociale ongelijkheid in de risicomaatschappij. In P. Allegaert & B. Van Bouchaute (Red.). *De leefwereld van jongeren* (pp. 241-250). Leuven: Garant.
- Goris, P. & Walgrave, L. (ed.) (2002). Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie. Leuven: Garant.
- James, A. & Prout, A. (1997). *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer Press.
- Janssen, J. (1994). *Jeugdcultuur, een actuele geschiedenis*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Matthijssen, M., Meeus, W. & Van Wel, F. (1986). Beelden over jeugd, beelden van jeugd. In M. Matthijssen, W. Meeus & F. Van Wel (red.) *Beelden van jeugd. Leefwereld, beleid, onderzoek* (271-294). Groningen: Wolters Noordhoff.
- Meeus, W. (1993). Jeugd en jeugdonderzoek in Nederland. De betekenis van Jongeren op de drempel van de jaren negentig en Jeugd in ontwikkeling voor de kennis over de jeugd. *Jeugd en Samenleving*, 6/7, 330-341.
- te Poel, Y. & du Bois-Reymond, M. (1999). Jeugdstudies en kwalitatief onderzoek. In B. Levering & P. Smeyers (Red.). *Opvoeding en onderwijs leren zien. Een inleiding in interpretatief onderzoek* (pp. 84-94). Amsterdam: Boom.
- Van den Bergh, B. (1998). Kindbeeld in context: wisselwerking tussen de maatschappelijke en wetenschappelijke benadering van kinderen in onderzoek. *Ethiek en maatschappij*, 4, 92-115.

- Vandenbroeck, M. (1999). *De blik van de Yeti. Over het opvoeden van jonge kinderen tot zelfbewustzijn en verbondenheid*. Utrecht: SWP.
- Van Ewijk, H. (1994). *De verschuiving. De veranderde status van jongeren in de jaren tachtig*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Van der Poel, S. (1991). In de bisnis. Professionele jongensprostitutie in Amsterdam. Arnhem: Gouda Quint.
- Van Gaens, J. (2002) (Ed.). *Jeugdbeleidsplan van de Vlaamse Regering. Naar een volwaardig aandeelhouderschap*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Verhellen, E. (2000). *Convention on the Rights of the Child*. Leuven: Garant.
- Verschelden G. (2002). Opvattingen over 'welzijn' en 'begeleiding'. Een sociaal-(ped)agogische analyse van leerlingenbegeleiding als exemplarische thema in het jeugdbeleid. Gent: Academia Press.
- Wallace, C. & Kovatcheva, S. (1998). *Youth in society. The construction and deconstruction of youth in East and West Europe*. New York: Palgrave.